

Отримано: 14 листопада 2018 р.

Прорецензовано: 16 листопада 2018 р.

Прийнято до друку: 16 листопада 2018 р.

e-mail: e-mail: viktoriia.voloshyna@oa.edu.ua

DOI: 10.25264/2415-7384-2018-7-88-92

Мельничук-Мохаммад І. О., Волошина В. О., Роль іміджу референтної особи у формуванні метакогнітивної сфери особистості. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»* : збірник наукових праць. Острог : Вид-во НаУОА, листопад 2018. № 7. С. 88–92.

УДК: 159.95, 316.4.

Мельничук-Мохаммад Ірина Олександрівна,
бакалавр психології, Національний університет «Острозька академія»

Волошина Вікторія Олександрівна,
*кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології та педагогіки,
Національний університет «Острозька академія»*

РОЛЬ ІМІДЖУ РЕФЕРЕНТНИХ ОСІБ У ФОРМУВАННІ МЕТАКОГНІТИВНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ

У статті проведено теоретичне та емпіричне дослідження ролі іміджу референтної особи в формуванні метакогнітивної сфери особистості. За результатами теоретичного аналізу автори припустили, що орієнтація суб'єкта на окремі характеристики метапізнавальної сфери референтної особи має важливе значення в формуванні власних характеристик метапізнавальної сфери. Емпірично встановлено, що існує взаємозв'язок показників характеристик метапізнавальної сфери досліджуваних із їх референтами, в той час як такий взаємозв'язок із нереперентами відсутній. Зроблено висновок, що у процесі взаємодії особистості зі значимим іншим (референтом) відбувається уподібнення характеристик їх метакогнітивної сфери, зокрема метакогнітивного знання, метакогнітивної активності та метакогнітивної включеності в діяльність.

Ключові слова: імідж, референтна особа, метакогнітивна сфера, метакогнітивна включеність в діяльність, метакогнітивне знання, метакогнітивна активність.

Iryna Melnychuk-Mohammad,
Bachelor of Psychology, National University of Ostroh Academy

Viktoriia Voloshyna,
PhD, Lecturer of the Department of Psychology and Pedagogy, National University of Ostroh Academy

THE ROLE OF THE IMAGE OF REFERENT INDIVIDUALS IN FORMATION OF THE METACOGNITIVE SPHERE OF PERSONALITY

The article presents a theoretical and empirical study of the role of the image of a referent individual in the formation of the metacognitive sphere of personality. According to the results of the theoretical analysis, the authors suggested that the orientation of one individual to the characteristics of the metacognitive sphere of a referent individual play an important role in shaping the personal characteristics of the metacognitive sphere. It has been empirically established that there is a significant relationship between the characteristics of the metacognitive sphere of the subjects and their referents, whereas there is no significant relationship compared to non-referents. It was concluded that in the process of interaction with a significant other (a referent individual), the characteristics of their metacognitive sphere, in particular, metacognitive knowledge, metacognitive activity, and metacognitive awareness, become congruent.

Key words: image, referent individual, metacognitive sphere, metacognitive awareness, metacognitive knowledge, metacognitive activity.

Постановка проблеми. Інформація, яку отримуємо в повсякденному житті, зазвичай пов'язана з конкретними людьми, подіями та ситуаціями. Соціальне пізнання полягає у розумінні, перевірці та використанні такої інформації у міжособистісній взаємодії. Завдяки соціальному пізнанню здійснюється процес побудови ситуативних моделей переробки нової інформації на основі пов'язаних та раніше сформованих моделей [5]. Це спрощує і полегшує процес сприймання та розуміння інших людей, а також пов'язаних з ними взаємодій, ситуацій тощо [4]. Так, під час соціальної взаємодії та комунікації відбувається формування ідей та суджень про інших осіб. С. Д. Frith [6] наголошує на тому, що метапізнання має важливе значення під час здійснення соціальних суджень, адже думки другого порядку (мета-рівень пізнання) модифікують та реорганізують думки першого порядку (об'єктивний рівень пізнання). Оскільки метапізнавальна сфера особистості формується під впливом багатьох чинників, автори визначають значимість суджень про дії інших людей у модифікації власних думок та поведінки особистості загалом [3]. J. D. Vorauer [9] аналізуючи роль метапізнання у романтичних взаємовідносинах відзначає, що в процесі взаємодії партнерів відбувається уподібнення їх суджень та уявлень щодо думок та почуттів значимого іншого. Імовірно, такі зміни у метапізнавальній сфері особистості свідчать про її розвиток через соціальну взаємодію зі значимою особою (референтом). Окрім того, С. Д. Frith [6] припустив, що у со-

ціальній взаємодії, особистість розширює та оптимізує свої уявлення та думки через їх обговорення із іншими. Це дозволяє поліпшити самоаналіз та стимулює до зміни раніше сформованих моделей переробки інформації. Відтак, вивчення ролі іміджу референтної особи в формуванні окремих характеристик метапізнавальної сфери особистості дозволить встановити, чи справді особистість, перебуваючи у колі значимих для неї осіб, бере від них певні знання в процесі міжособистісної взаємодії, а також визначити, чи відбувається уподібнення цих характеристик метапізнавальної сфери до тих, що притаманні їхнім референтам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «референтність» у психології трактують як свідоме або несвідоме орієнтування особистості на цінності, думки, та ідеї іншої людини або групи [2]. Окрім того, референтність – це необхідний аспект соціалізації, у процесі якого особистість долучається до соціального досвіду інших людей. Так, О. Б. Крушельницька [2] зазначає, що орієнтація на значиму (референтну) людину дозволяє формувати власні думки, судження, та життєві цінності. Відтак, референтна особа – це особа, яка є прямим чи непрямим прикладом для наслідування в процесі формування поглядів чи поведінки окремої людини.

Дослідження метапізнавальної сфери особистості показують, що метапізнання впливає на взаємозв'язок між самооцінкою та соціальним функціонуванням [8]. Встановлено, що метакогнітивне знання пов'язане з тим, як індивід буде поведінку у соціальній взаємодії [9]. Такі результати підтверджують ідею про те, що метакогнітивна сфера особистості формується у взаємодії з соціумом як своєрідна форма інтегрованого уявлення про себе та оточуючих. Саме тому, на нашу думку, референтність як соціальний феномен відіграє важливу роль у формуванні метапізнавальної сфери особистості. Так, ймовірність формування уявлень про себе та інших відбувається під впливом свідомого або несвідомого орієнтування особистості на цінності, думки, та ідеї іншої значимої людини (референта). Очевидно, що такий процес відбувається не безпосередньо, а опосередковано через імідж (образ) референтної особи. Тому, ми припускаємо, що орієнтація суб'єкта на окремі характеристики метапізнавальної сфери референтної особи має важливе значення під час формування власних характеристик метапізнавальної сфери.

Мета статті – на основі теоретико-емпіричного вивчення проблеми з'ясувати роль іміджу референтних осіб у формуванні метакогнітивної сфери особистості.

Матеріали і методи дослідження: *методи теоретичного аналізу психологічної літератури:* аналіз, синтез, конкретизація, порівняння, узагальнення, систематизація; *емпіричні методи:* зовнішньогрупова референтометрія, методика діагностики самооцінки метакогнітивних знань та метакогнітивної активності М. М. Кашапова та Ю. В. Скворцової, методика діагностики метакогнітивної включеності в діяльність Г. Шро та Р. Деннісона; *математико-статистичні методи обробки емпіричних даних:* коефіцієнт рангової кореляції Спірмена, багатомірний дисперсійний аналіз (MANOVA) (із використанням апостеріорного критерію Шеффе).

Учасники. Вибірку емпіричного дослідження склали 60 досліджуваних, з них 20 студентів різних спеціальностей Національного університету «Острозька академія» (14 жіночої та 6 чоловічої статі) були учасниками контрольної групи, завданням яких було визначення референтних та нереперентних осіб. Так, на основі результатів зовнішньогрупової референтометрії, 40 респондентів були залучені у якості референтних осіб (20 осіб, з них 15 жіночої та 5 чоловічої статі) та нереперентних осіб (20 осіб, з них 12 жіночої та 8 чоловічої статі). Вік респондентів у контрольній групі склав від 19 до 23 років ($M_{\text{вік}} = 20,7$; $SD = 1,92$). Вік досліджуваних у групі референтних осіб склав від 20 до 45 років ($M_{\text{вік}} = 28,8$; $SD = 10,38$). Вік досліджуваних у групі нереперентних осіб становив від 20 до 32 років ($M_{\text{вік}} = 22,6$; $SD = 2,96$).

Виклад основного матеріалу. Аналіз результатів зовнішньогрупової референтометрії показали, що з 20 досліджуваних основної групи вибірки шестеро осіб (30%) визначили батьків у якості референтів. Також, шестеро осіб (30%) зазначили, що значущою особою в їхньому житті є партнер. Найкращого друга обрано у якості референта п'ятьма респондентами (25%). Лише троє учасників (15%) обрали референтами брата / сестру.

Щодо визначення нереперентних осіб, результати показали наступне. З 20 досліджуваних, 11 осіб (55%) визначили, що нереперентними особами є одногрупники. А дев'ятеро респондентів (45%) назвали нереперентними людей з якими вони працюють, тобто колег.

Після проведення усіх методик для дослідження характеристик метапізнавальної сфери досліджуваних та проаналізувавши їх результати, ми можемо встановити наявність та силу взаємозв'язку між виокремленими характеристиками метапізнавальної сфери досліджуваних та їх референтних/нереперентних осіб. Для цього було використано коефіцієнт рангової кореляції Спірмена (див. табл. 1).

Із результатів поданих у таблиці 1 видно, що існує статистично достовірний середній прямопропорційний взаємозв'язок між показниками у досліджуваних контрольної групи та групи референтних осіб за шкалою метакогнітивного знання [$r = 0,64$; $p \leq 0,05$]. Такий результат свідчить про схожість у оцінках досліджуваних за цією характеристикою метакогнітивної сфери особистості. Отже, можемо констатувати, що рівень знань про пізнавальну діяльність та способи її регуляції у досліджуваних є подібним до

рівня цих знань у їх референтів. Тоді як, між показниками досліджуваних контрольної групи та групи нереперентних осіб за шкалою метакогнітивного знання статистично значимого взаємозв'язку не було виявлено [$r = -0,27$; $p=0,24$].

Таблиця 1

Результати кореляційного аналізу для встановлення взаємозв'язку між характеристиками метакогнітивної сфери досліджуваних контрольної групи та груп референтних і нереперентних осіб

		Контрольна група		
		Метакогнітивне знання	Метакогнітивна активність	Метакогнітивна включеність в діяльність
Група референтних осіб	Метакогнітивне знання	0,64**	0,55*	0,60**
	Метакогнітивна активність	0,60**	0,45*	0,74**
	Метакогнітивна включеність в діяльність	0,56*	0,49*	0,64**
Група нереперентних осіб	Метакогнітивне знання	-0,27	-0,22	-0,18
	Метакогнітивна активність	-0,27	-0,26	-0,35
	Метакогнітивна включеність в діяльність	0,01	0,11	0,07

Примітка: * $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,05$.

Схожий результат було виявлено для показника метакогнітивної активності. Так, існує статистично достовірний слабкий прямопропорційний взаємозв'язок між показниками у досліджуваних контрольної групи та групи референтних осіб за шкалою метакогнітивної активності [$r=0,45$; $p \leq 0,001$]. Не виявлено статистично достовірного взаємозв'язку між показниками цієї шкали серед досліджуваних контрольної групи та групи нереперентних осіб [$r = -0,26$; $p=0,26$]. Цей результат свідчить про те, що на відміну від референтних осіб, нереперенти проявляють відмінні риси метакогнітивної активності у порівнянні із досліджуваними контрольної групи, а отже по іншому проявляють активність щодо регуляції когнітивними процесами.

Також, встановлено статистично значимий середній прямопропорційний взаємозв'язок між показниками отриманими за методикою діагностики метакогнітивної включеності в діяльність Г. Шро та Р. Деннісона у досліджуваних контрольної групи та групи референтних осіб [$r=0,64$; $p \leq 0,05$]. А між показниками цієї характеристики метакогнітивної сфери особистості не існує статистично достовірного взаємозв'язку у досліджуваних контрольної групи та групи нереперентних осіб [$r = 0,07$; $p=0,79$]. Відтак, констатуємо наявність подібностей у здатності та готовності до метакогнітивної включеності в пізнавальну діяльність і здійснення метакогнітивної регуляції на основі метакогнітивних знань і стратегій між досліджуваними та їх референтними особами.

На особливу увагу заслуговують наявність та сила інтеркореляційних взаємозв'язків між досліджуваними характеристиками метакогнітивної сфери досліджуваних та їх референтів. Тоді як жодних статистично значимих взаємозв'язків не було виявлено між цими ж характеристиками метакогнітивної сфери досліджуваних контрольної групи та нереперентів.

Отримані результати свідчать про те, що особистість, перебуваючи у колі значимих для неї осіб (референтів), може отримувати від них певні знання у процесі міжособистісної взаємодії. Імовірно, це є передумовою уподібнення цих характеристик метапізнавальної сфери до тих, що притаманні їхнім референтам. Ґрунтуючись на ролі референтності у формуванні суджень, думок, цінностей тощо, описаними авторами [2, 6, 8], можна стверджувати наступне: орієнтація на референта дозволяє оцінювати метапізнавальні характеристики іншого суб'єкта та формувати думки щодо функціонування власної метапізнавальної сфери.

Із тим, щоб прослідкувати інші закономірності у відмінностях розподілу показників досліджуваних характеристик метапізнавальної сфери особистості у розрізі груп, ми використали багатомірний дисперсійний аналіз (MANOVA) із використанням апостеріорного критерію Шеффе. Під час першого аналізу встановлено, що статистично значимі відмінності щодо розподілу показників за шкалою метакогнітивного знання у розрізі груп відсутні [$F=1,76$; $p=0,18$]. Проте завдяки апостеріорному критерію Шеффе виявлено, що досліджувані контрольної групи мають статистично ($p \leq 0,05$) вищі показники метакогнітивного знання ($M = 10,10$; $SD = 3,64$) в порівнянні з групою нереперентних осіб ($M = 8,40$; $SD = 2,58$) (див. рис.1).

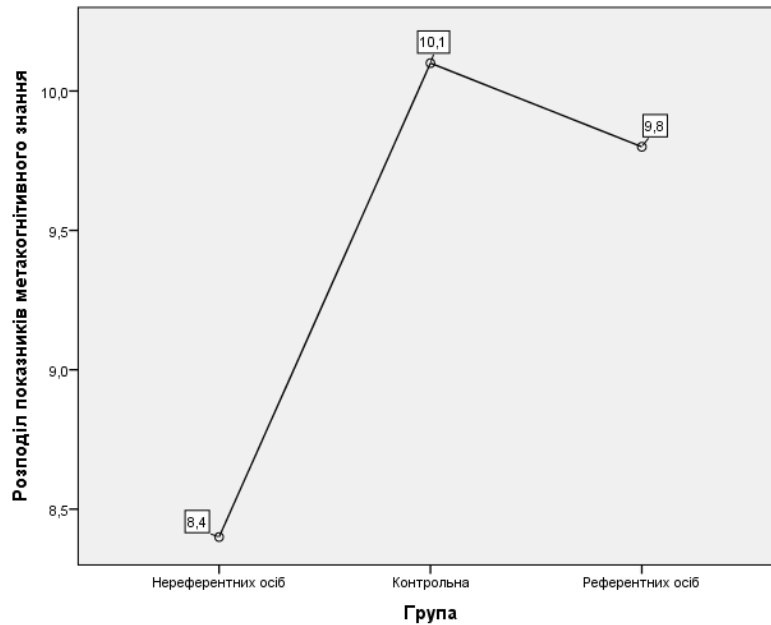

Рис. 1. Розподіл показників за шкалою метакогнітивного знання

Другий аналіз статистично значимі відмінності щодо розподілу показників за шкалою метакогнітивної активності у розрізі груп теж відсутні [$F=0,951$; $p=0,91$]. Жодних інших статистично значимих відмінностей також не виявлено ($p \geq 0,05$) (див.рис.2).

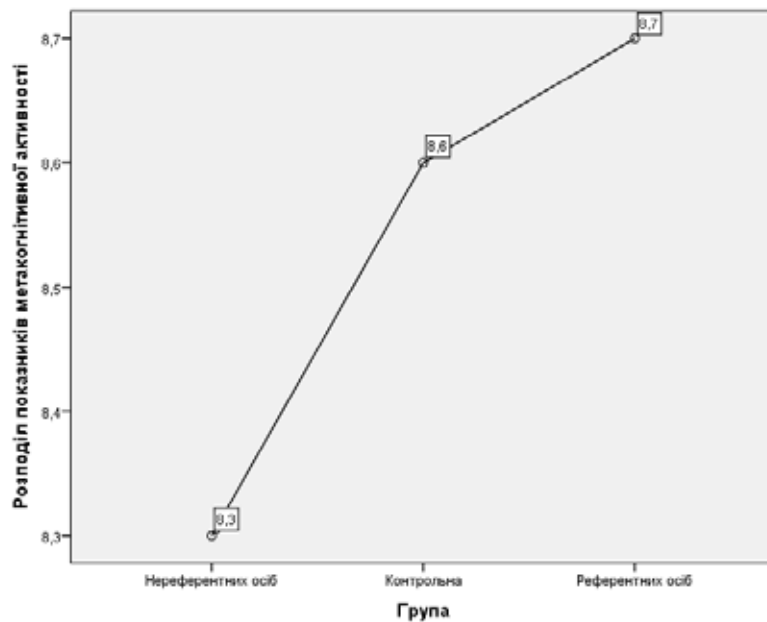

Рис. 2. Розподіл показників за шкалою метакогнітивної активності

Останній аналіз показників метакогнітивної включеності в діяльність виявив статистично достовірні відмінності у розподілі показників метакогнітивної включеності в діяльність у розрізі груп [$F=3,64$; $p=0,03$]. Проте апостеріорний критерій Шеффе показав, що статистично значимими ($p \leq 0,05$) є лише відмінності в розподілі показників метакогнітивної включеності в діяльність між досліджуваними контрольної групи ($M = 191,75$; $SD = 17,09$) та групи нереперентів ($M = 177,70$; $SD = 17,70$) (див. рис. 3).

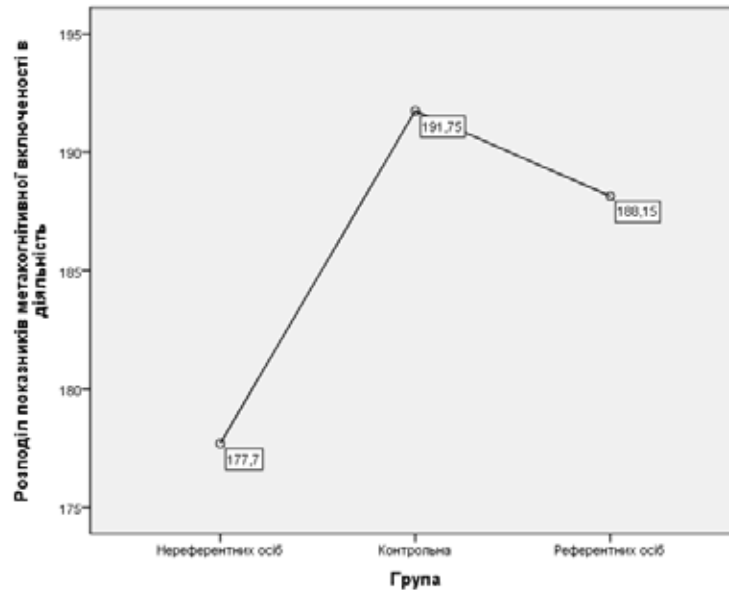

Рис. 3. Розподіл показників за шкалою метакогнітивної включеності в діяльність

Отримані результати підтверджують той факт, що показники окремих характеристик метакогнітивної сфери (метакогнітивне знання та метакогнітивна включеність в діяльність) є достовірно відмінними від відповідних характеристик метакогнітивної сфери у нереперентних осіб. У той час як відмінності між показниками усіх характеристик метакогнітивної сфери досліджуваних груп нереперентних та референтних осіб відсутній. Це означає, що знайдені взаємозв'язки між метакогнітивними характеристиками досліджуваних контрольної групи та групи референтів підтверджують наше припущення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Теоретико-емпіричне вивчення значення іміджу референтних осіб у формуванні метакогнітивної сфери особистості дозволило встановити, що в процесі взаємодії особистості зі значимим іншим (референтом) відбувається уподібнення характеристик їх метакогнітивної сфери, зокрема метакогнітивного знання, метакогнітивної активності та метакогнітивної включеності в діяльність. Результати нашого емпіричного дослідження свідчать про розвиток метапізнавальної сфери особистості крізь призму соціальної взаємодії зі значимою особою (референтом). Тому припускаємо, що в соціальній взаємодії, особистість дійсно має можливість розширювати та оптимізувати свої уявлення щодо функціонування власних когнітивних процесів через свідому або несвідому орієнтацію на метакогнітивну сферу референта. Перспективою наших досліджень є розробка експериментального дослідження для підтвердження причинно-наслідкового взаємозв'язку між іміджем референтної особи та характеристиками метакогнітивної сфери особистості.

Література:

1. Дагаева Е. А. Методология изучения имиджа как социально-психологического феномена. *Электронный журнал «Психологическая наука и образование»*. 2011. № 1. С. 1–11.
2. Крушельницкая О. Б. Особенности референтных отношений студентов как фактор учебно-профессиональной мотивации. *Психологическая наука и образование psyedu. ru*. 2012. Т. 2012. № 1. С. 1–7.
3. Пасічник І., Каламаж Р., Августюк М. Метакогнітивний моніторинг як регулятивний аспект метапізнання. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія і педагогіка»*. 2014. Вип. 28. С. 3–17.
4. Перельгина Е. Б. Восприятие и изменение имиджа как феномена интерсубъектного взаимодействия. *Российский психологический журнал*. 2005. Т. 2. № 2. С. 26–43.
5. Chiu M. M., Kuo S. W. From metacognition to social metacognition: Similarities, differences, and learning. *Journal of Education Research*. 2010. Vol. 3. № 4. P. 321–338.
6. Frith C. D. The role of metacognition in human social interactions. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*. 2012. Vol. 367. № 1599. P. 2213.
7. Irwin, L. Metacognition: A Concept Analysis. *Archives of Psychiatric Nursing*. 2017. 31(5). P. 454–456.
8. Kar N., Kar B. Social cognition and individual effectiveness in interpersonal scenarios: A conceptual review. *Journal of Mental Health and Human Behaviour*. 2017. Vol. 22. № 1. P. 27.
9. Vorauer J. D. Do You See What I See? Antecedents, Consequences, and Remedies for Biased Metacognition in Close Relationships. *Social Metacognition*. 2012. P. 263–282.